TYSKLANDSPROBLEMET

Af Erik Reske-Nielsen

Det tyske problem har stået på dagsordenen i årtier. Under 2. verdenskrig førtes der i de allierede stater en hidsig debat om, hvorledes det skulle løses. Man ønskede at forhindre, at Tyskland nogensinde igen blev en magtfaktor, der kunne true med at underlægge sig det europæiske kontinent og mere til. Det problem løstes midlertidigt – med Tysklands totale militære nederlag. Tyskland fik sværdet slået af hånden, men Tyskland og tyskerne blev ved med at være der. Landet dækkede stadig Europas hjerte. Dets befolkning var fortsat det største samlede folkeslag på det europæiske fastland, når bortses fra Rusland. Det tyske problem skiftede karakter. Fra at være, hvordan man skulle undgå, at Tyskland beherskede andre, blev det til, at man skulle undgå, at andre – eller i hvert fald en enkelt anden – beherskede Tyskland.

Potsdampolitikken 1945.

Der var dem, der havde forudset, at en sådan ny problemstilling ville indtræffe. Men de allierede magters øverste statsledelse havde dog stort set proklameret krigens mål som efterkrigstidens: at holde Tyskland i ave. Tysklandsproblemet blev drøftet mellem de tre store på møderne i Teheran og Yalta i 1943 og 1945, men først på Potsdammødet i juli 1945 fik man trukket linierne for behandlingen af det slagne Tyskland op. Man enedes om afrustning, demilitarisering, afstraffelse af krigsforbrydere, begrænsning af industriproduktionen, fremme af demokratisk virksomhed m. m. – altsammen med det mål for øje at uskadeliggøre Tyskland. Men de spørgsmål, der var de vanskeligste, gik man uden om – nemlig alle der havde relation til magtfordelingen mellem sejrherrerne. Det var i forvejen bestemt i Yalta, at det okkuperede Tyskland skulle sættes under firemagtsstyre, men ellers skød man problemerne hen til udenrigsministerrådet og til den kommende fredskonference – der endnu ikke har kunnet realiseres.

Det slagne Tysklands enhed blev opretholdt – teoretisk. Det skete gennem etableringen af det allierede kontrolråd i Berlin, men kontrolrådet var langt fra nogen regering med udøvende magt. Alle beslutninger krævede enstemmighed, og det blev snart skæbnesvangert for organets handlekraft. Dertil kom, at i hvert fald franskmændene ønskede en så stærk splittelse af Tyskland som overhovedet muligt. Den egentlige magt kom da til at ligge i hænderne på den

øverste militære chef i hver af de fire zoner, og han henhørte igen direkte under regeringen i hjemlandet.

Det blev snart klart, at Tysklands enhed ikke lod sig opretholde under okkupationen. Sejrmagternes interesser var for forskellige, de samlende organer for svage. Dertil kom, at der i den måde, okkupationen blev administreret på, lå kimen til afgørelsen af, hvilken af de nye verdenspolitiske konstellationer, Tyskland skulle blive knyttet til. I østzonen tog russerne snart radikale skridt for at gennemføre samfundets omdannelse i kommunistisk retning, og samtidig stillede Sovjetunionen drastiske erstatningskrav, der ikke alene ville betyde, at vestzonerne, som i forvejen måtte hjælpes økonomisk af U.S.A. og Storbritannien, måtte bidrage til reparationerne, men også at tysk økonomi ville blive bundet meget stærkt til den russiske.

Den vesttyske løsning 1948.

Skadeserstatningsspørgsmålet blev da en hovedanstødssten i de Tysklandsforhandlinger, der førtes på udenrigsministermøderne i Moskva i marts-april 1947 og i London i november samme år. De endte resultatløse. Følgen måtte blive, at man i realiteten fraveg Potsdamprincippet om Tysklands enhed og firemagtsstyret og i stedet opbyggede et bærekraftigt system inden for zonerne. Allerede pr. 1. januar 1947 var det kommet til et nærmere samarbejde mellem de britiske og amerikanske okkupationsmyndigheder, og med Marshallplanen begyndte en storstilet genopbygning af den vesttyske økonomi.

Men forholdene var endnu langt fra tilfredsstillende i vestmagternes zoner, og i øst fortsatte russerne uanfægtet ad den linje, de var slået ind på straks i 1945. Den eneste løsning på det vesttyske problem ville da – når de storpolitiske forhold udelukkede opretholdelsen af Tysklands enhed – være, at der blev oprettet en vesttysk regering samtidig med, at der blev udarbejdet okkupationsbestemmelser, der klart kunne definere forholdet mellem okkupationsmagterne og tyskerne. Den 23. februar 1948 blev der med dette mål for øje indledt forhandlinger mellem U.S.A., Storbritannien, Frankrig og Beneluxlandene, men først den 1. juni kunne der i London fremlægges et regulært forslag. Det gik ud på, at ministerpræsidenterne for de tyske enkeltstater skulle sammenkalde en forfatningsgivende forsamling med det formål at udarbejde en forfatning på et føderalistisk grundlag og med et sådant indhold, at den uden en folkeafstemning kunne godkendes af militærguvernørerne. Endvidere fastsloges Ruhrkontrol, administreret af de seks magter plus Tyskland, og en ordning, der skulle sikre de allierede styrkers forbliven i Tyskland også efter okkupationens ophør.

Den vestallierede politik affødte russiske modforholdsregler. Som modtræk mod seksmagtskonferencen sammenkaldtes en østeuropæisk konference i Warszawa, og herfra publicerede man den 24. juni 1948 en resolution om Tysklandspolitikken. Man krævede firemagtspolitikken genoptaget, firemagtskontrol over Ruhr, oprettelse af en fællestysk regering, skadeserstatninger og en fredstraktat, fulgt af tilbagetrækning af okkupationsstyrkerne. Der var intet nyt i denne kurs. Det var, hvad russerne havde sagt atter og atter siden Potsdam. Sovjet

var stadig den ubetinget stærkeste faktor på kontinentet og kunne tillade sig at føre knytnævens politik. Slaget blev rettet mod Berlin. Gradvis – fra marts 1948, da seksmagtsforhandlingerne i vest lige var begyndt – blev presset sat ind mod den gamle rigshovedstad. Men Berlinblokaden blev mødt med luftbro og FN-vedtagelser som modtræk, og omsider måtte russerne i sommeren 1949 give tabt, hvis de ikke ville skride til en voldsanvendelse, der i hvert fald efter Atlantpagtens dannelse uvægerligt ville føre til en ny verdenskrig. Det første slag om Tysklandsordningen endte med russisk nederlag. Hverken Warszawa-resolution, Berlinblokade eller truende noter fik vestmagterne til at vige bort fra den vej, de havde stukket af i Londen i foråret 1948, nemlig oprettelse af en vesttysk stat.

To stater 1949.

Den 8. april 1949 – fire dage efter Atlantpagtens undertegnelse – underskrev den amerikanske, britiske og franske udenrigsminister i Washington en overenskomst om Vesttysklands forhold. De opsatte en okkupationsstatut, som skulle træde i kraft samtidig med at en vesttysk forbundsrepublik blev dannet, og som skulle akcepteres af denne stats regering. Kort efter – den 28. april – fulgte i London underskrivelsen af Ruhrstatutten. I august blev der holdt valg i Vesttyskland, den 7. september trådte forbundsdagen sammen i Bonn, den 12. valgtes Theodor Heuss til forbundspræsident og den 15. september dannede C.D.U.-lederen, dr. Konrad Adenauer den første vesttyske regering i koalition med højre- og centrumspartier, men uden socialdemokratisk deltagelse. Seks dage senere ophørte det allierede militærstyre i Vesttyskland og okkupationsstatutten trådte i kraft. De øverste allierede myndigheder var herefter højkommissærerne.

Oprettelsen af en vesttysk stat affødte en russisk protest. Moskva hævdede, at vestmagternes politik var i strid med Potsdambeslutningen, men inspirerede omgående en østtysk udvikling, der var parallel med den vesttyske. Folkerådet i østzonen besluttede allerede den 5. oktober at danne en regering, den 7. oktober proklameredes den østtyske stat i den russiske sektor i Berlin, den 11. valgtes Wilhelm Pieck til præsident for folkerepublikken og den 12. dannede enhedssocialisten Grotewohl regering.

Petersberg-overenskomsten 22.11.1949.

De vestlige højkommissærer følte sig forpligtede til at protestere mod denne udvikling i Østtyskland, ganske som Kreml havde gjort det over for den vesttyske. Men vestmagterne erkendte samtidig, at okkupationsstatutten og oprettelsen af den vesttyske stat kun var et skridt på vejen. Den 9. november 1949 mødtes Acheson, Bevin og Schuman i Paris for at drøfte det tyske spørgsmål yderligere. 2 dage senere forhandlede den amerikanske udenrigsminister med vesttyske politikere i Bonn, og resultatet nedfældedes den 22. november 1949 i den såkaldte Petersberg-overenskomst mellem de allierede højkommissærer og Adenauer. Den tyske regering forpligtede sig heri til at opretholde afmilitari-

seringen og undlade at oprette væbnede styrker. Desuden bekræftede den sin vilje til at udrydde alle spor af nazisme og til at gennemføre en lovgivning mod karteller og monopoler. Fra allieret side blev der givet en lang række indrømmelser. Der skulle åbnes mulighed for Tyskland til optagelse i internationale organisationer, og det fik adgang til at deltage i administrationen af Ruhr. Det måtte gradvis skride til udnævnelse af konsuler i andre lande, det måtte bygge oceangående koffardiskibe og der blev givet indrømmelser m. h. t. nedmonteringen af tyske fabrikker.

Petersberg-overenskomsten betegnede således en videreførelse af linien fra okkupationsstatutten og dannelsen af den vesttyske stat. Traktaten var et skridt på vejen mod vesttysk suverænitet, men kun et lille skridt. Helt afgørende var det, at man i Petersberg fastholdt princippet om Tysklands fortsatte afrustning. Det blev klart understreget både af den franske, britiske og amerikanske regering. Adenauer selv tog i et interview den 4. december 1949 afstand fra enhver tale om tysk genoprustning, men nøjagtigt en måned efter rejste han i en tale i Bonn spørgsmålet om Vesttysklands militære sikkerhed. For vestmagterne var situationen ubehagelig og kostbar. Det nye medlem af den vestlige verden måtte nødvendigvis forsvares og havde tillid til, at det kunne blive forsvaret. I øst stod russiske og østeuropæiske divisioner i et ildevarslende antal, og i den østtyske folkerepublik var folkepolitiet ved at blive organiseret som regulære militære enheder. Disse kendsgerninger placerede vesttyskerne i en stærk position overfor vestmagterne, men den verdenspolitiske situation var endnu ikke en sådan, at sejrherrerne fra 2. verdenskrig kunne tænke sig at se en tysk hær genopstå. Ganske vist forelagde i marts 1950 den tidligere pansergeneral von Manteufel en plan for Adenauer, hvorefter Tyskland skulle kunne bidrage med 30 divisioner i forsvaret af Vesteuropa, men forbundskansleren ville ikke høre tale om noget sådant. Det ville trods alt være billigere at lade vestmagterne bære de økonomiske byrder ved forsvaret af Vesttyskland, og navnlig hvis man kunne slippe fri for besættelsesomkostningerne, der i 1949 beløb sig til 5,2 milliarder mark. Afvæbningens princip blev yderligere slået fast, da den allierede højkommission i Vesttyskland i maj 1950 udstedte en lov om „afværgelse af tysk genoprustning". Tiden, hvor tyske divisioner ville være på march, syntes fjern.

Men ellers var det så som så med enigheden mellem Bonn og højkommissærerne. Forbundsregeringen var højst utilfreds med de indgreb, vestmagtrepræsentanterne foreslog i henhold til okkupationsstatutten og forlangte højrøstet en revision. Navnlig var det galt med indgriben over for skattelovene, og efter at Adenauer i april 1950 havde erklæret, at højkommissærernes veto mod love, der var vedtaget i forbundsdagen, bragte Tysklands deltagelse i Europarådet i fare, bøjede myndighederne i Petersberg sig. Tysklands andel i det politiske og økonomiske samarbejde i vesten var for betydningsfuld for den videre udvikling af vestmagternes politik, til at man turde bringe den i fare. Adenauer – katolik og europæer af tankegang – var tilhænger af udsoning med Frankrig og et nært fransk-tysk samarbejde som grundvold for et samlet, katolsk-domineret Vesteuropa. Tanken var blevet drøftet mellem Schuman og Adenauer, da den franske udenrigsminister besøgte Bonn i midten af januar 1950, og forbundskansleren havde siden ytret sig til fordel for en fransk-tysk økonomisk

union som forudsætning for en politisk. Intet ville efter Washingtons opfattelse være lykkeligere end et sådant fransk-vesttysk fællesskab, der ville binde Vesttyskland definitivt til vesten og bevirke, at Frankrig ikke af frygt for Tyskland hele tiden ville skele til muligheden for at finde en forbundsfælle i øst. Også i denne henseende gjorde U.S.A., hvad det kunne, for at binde Vesttyskland til vesten – højkommissær MacCloy inspirerede til handelsforbindelser vestover og advarede mod for nær økonomisk kontakt med østblokken, Østtyskland inclusive, ligesom der nu blev åbnet for udenlandske investeringer, og britterne omsider stoppede demonteringen, efter at store arbejder-demonstrationer havde tilkendegivet harmen mod de engelske foranstaltninger.

Alt i alt syntes Vesttyskland i første halvdel af 1950 at blive mere og mere solidt forankret til vesten, og vestmagternes position at være så stærk, at man kunne rejse spørgsmålet om en samling af Tyskland med håb om at sikre sig, at det orienterede sig efter de vestlige nationer. Som betingelse for Tysklands enhed opstillede man valg efter ensartede retningslinier over hele riget til en grundlovgivende forsamling. Dette meddeltes russerne i noter den 26. maj. De tjente tillige det formål overfor tyskerne at manifestere, at vestmagterne ikke var modstandere af Tysklands enhed og ikke betragtede oprettelsen af den vesttyske forbundsrepublik som den endelige løsning.

Koreakrigen og remilitariseringsproblemet.

Så kom imidlertid Koreakrigen og vendte op og ned på den verdenspolitiske situation. Den afspejlede sig også i Tyskland, i de tyske politikeres stemninger og taktik og i vestmagternes holdning over for tyskerne. Parallelen mellem det delte Korea og det delte Tyskland var ganske oplagt, og de første ugers nederlag for amerikanerne varslede ilde for mulighederne for et effektivt forsvar af Vesttyskland og Vesteuropa i det hele taget. Det måtte være et hovedkrav i den kommende tids politik at få styrket positionerne, og det varede ikke længe, før det blev klart for vestmagterne, at tysk militær deltagelse var uomgængeligt nødvendig.

Som første led i en sådan nyorientering besluttede Acheson, Bevan og Schuman på de tre udenrigsministres møde i New York den 12.–19. september 1950 dels at bringe den formelle krigstilstand med Tyskland til ophør, dels at øge de militære styrker på vesttysk jord og erklære, at vestmagterne ville betragte et væbnet angreb mod Vesttyskland eller Vestberlin som et angreb mod dem selv. Desuden ville man tillade, at vesttyskerne – efter østtysk mønster – oprettede mobile „politistyrker", og at Bonn-regeringen fik eget udenrigsministerium. Endelig lovede man en revision of okkupationsstatutten og af aftalerne om forbudte eller begrænsede industrier. Det var klart, at Tyskland var ved at blive ombejlet, og at vestmagterne ville betale en høj pris for dets makkerskab.

Beslutningerne på tremagtsmødet var dog kun en begyndelse. Samtidig med at det fandt sted, forhandlede Atlantpagtlandenes ministerråd i New York, og amerikanerne fremsatte her forslag om optagelse af tyske tropper i en europæisk enhedshær. Franskmændene og andre veg imidlertid tilbage i første omgang,

men den 26. september besluttede NATO-rådet principielt, at der skulle oprettes en vesteuropæisk enhedshær, og at Vesttyskland skulle bidrage til Vesteuropas forsvar. Denne politik blev nøjere udformet på det efterfølgende NATO-rådsmøde i Bruxelles, hvorefter de allierede højkommissærer den 21. december 1950 indledte forhandlinger herom med Adenauer.

Remilitariseringen og den tyske opinion.

I Vesttyskland var meningerne delte. Forbundskansleren selv tilkendegav i en tale den 20. oktober, at han tilsluttede sig tanken om tysk deltagelse i en europæisk hær, og afviste ethvert ønske om en selvstændig tysk militærmagt. Der herskede dog langt fra enighed inden for regeringspartierne, og allerede før Adenauers tale, havde hans indenrigsminister, den protestantiske dr. Gustav Heinemann demissioneret ud fra det synspunkt, at en vesttysk oprustning og deltagelse i Europahæren ville være ensbetydende med en permanent deling af Tyskland. I det hele taget herskede der betydelig uro indenfor de evangeliske dele af C.D.U., og adskillige var tilbøjelige til at følge pastor Niemöllers kurs i retning af et samlet, neutralt og ubevæbnet Tyskland i stedet for Adenauers. Også i yderste højre gjorde der sig modstand gældende, men den farligste opposition kom dog fra socialdemokratiet, hvor dr. Schumacher med stor lidenskab kastede sig ud i kampen mod tysk deltagelse i de vesteuropæiske forsvarsbestræbelser. Også socialdemokraterne var af den anskuelse, at en tysk genoprustning inden for Europahærens rammer ville være ensbetydende med, at enhver chance for at samle Tyskland gik tabt, og Schumacher slog ikke uden virkning på det argument, at vesten ikke var stærkt nok til at forsvare tysk jord, og at det eneste vesttyskerne kunne opnå ved at deltage i rustningerne var at blive rendt over ende af russerne og få landet ødelagt i bund og grund. Et samlet, neutralt Tyskland var, hvad Schumacher fremhævede som målet. Stemningen i Vesttyskland var overvejende imod remilitarisering. Et udtryk herfor var den socialdemokratiske fremgang ved landdagsvalgene i november 1950.

Østblokkens modforanstaltninger.

Oppositionens holdning passede russerne fortræffeligt. Den 21. oktober havde østbloklandenes udenrigsministre på et møde i Prag som modtræk mod NATOs beslutninger om vesttysk deltagelse i Europahæren vedtaget en resolution, hvori de forlangte, at de fire stormagter skulle afgive en erklæring om ikke at ville tillade en remilitarisering af Tyskland, og at de ville forhindre en genopbygning af tysk krigspotentiel. Endvidere forlangte Praha-resolutionen øjeblikkelig afsluttelse af en tysk fredstraktat og en samling af Tyskland med oprettelse i første instans af et forfatningsgivende råd for hele riget, men med ligelig repræsentation for øst og vest. Også fra østtysk side kom der aktioner. Den 22. oktober mødtes Pieck og Grotewohl med et større antal vesttyske politikere – socialdemokrater, kristne demokrater og kommunister – for at diskutere Tysklands samling og modstand mod vestmagternes remilitariseringsplaner. Endvidere

rettede Grotewohl den 2. december en henvendelse til dr. Adenauer med forslag om at man skulle drøfte oprettelse af et altysk forfatningsgivende råd. Endelig blandede Moskva sig også direkte i spillet. Den 3. november 1950 opfordrede Sovjetunionen i en note de tre vestmagter til at deltage i en firemagtskonference om det tyske spørgsmål på grundlag af Pragresolutionen. Desuden tilstillede russerne den britiske og den franske regering noter, hvori de erklærede, at oprustningsplanerne var i strid med Potsdambeslutningerne og med henholdsvis den engelsk-russiske og den fransk-russiske pagt. Noten af 3. november blev den 22. december afvist af vestmagterne. De erklærede Pragresolutionen for at være komplet uantagelig som grundlag for firemagtsforhandlinger og ønskede i stedet en dagsorden, der omfattede alle vigtige internationale problemer. Sovjet svarede herpå den 30. december, men hverken denne note eller vestmagternes svar af 23. januar 1951 bragte parterne nærmere til hinanden. Den direkte meningsudveksling mellem de fire stormagter om Tysklandsproblemet blev derefter indstillet for godt og vel et år. Det blev fra russisk side overladt til den østtyske regering at forsøge at komme på talefod med den vesttyske regering og opposition med hensyn til betingelserne for Tysklands enhed – og tillige med det åbenbare formål at forhindre Vesttysklands indlemmelse i det vesteuropæiske forsvarsfællesskab.

Adenauer havde imidlertid den 15. januar 1951 afgivet svar på Grotewohls forslag af 2. december om dannelse af et altysk råd. Det indeholdt ikke nogen egentlig afvisning – for hvilken tysker kan afvise drøftelse om rigets genopståen uden at begå politisk selvmord? Men Adenauer stillede betingelser. Han havde et fortrinligt udgangspunkt. Lige før nytår havde den østtyske folkerepublik vedtaget en lov til fremme af freden, hvorved man bl. a. legaliserede kidnapningen af vesttyske borgere i Berlin og deres fremstilling for en østtysk folkedomstol. Denne og mange lignende foranstaltninger i Østtyskland gav Adenauer anledning til at stille krav om en række frihedsgarantier for borgerne som forudsætning for overhovedet at ville forhandle med Grotewohl.

Forhandlinger i vest – modtræk fra øst 1950–51.

Dermed blev der for en tid stilhed om altyske drøftelser. Initiativet lå hos højkommissærerne, der havde indledet de militære forhandlinger, og i det første halve år af 1951 fandt der en drabelig tovtrækning sted mellem Petersberg og Bonn om prisen for vesttysk remilitarisering. Adenauer var kostbar. I en tale i Bielefeld den 14. januar krævede han Vesttysklands militære ligestilling og ophævelse af okkupationsstatutten som forudsætning. Højkommissærerne gav også snart en række indrømmelser. Der fandt mildnelse af straffen for krigsforbrydere sted, konfiskerede formuer – bl. a. Alfred Krupps – blev givet tilbage og den 6. marts reviderede man okkupationsstatutten og gav i henhold til New York-beslutningerne fra september 1950 bl. a. Bonnregeringen lov til at oprette et udenrigsministerium og diplomatiske repræsentationer. En måned senere ophævede højkommissærerne en del industrielle begrænsninger, hvorved Tyskland bl. a. igen fik ret til skibsbyggeri, til ubegrænset aluminiums-

produktion og til at øge stålproduktionen med henblik på dens anvendelse til vestlige forsvarsformål. I april oprettedes som modtræk mod dannelsen af en østtysk marine en vesttysk flådeafdeling under amerikansk kommando, og endelig ophævede først Storbritannien og så U.S.A. formelt krigstilstanden med Tyskland.

Disse indrømmelser var dog i det store og hele ikke andet, end hvad vestmagternes udenrigsministre var kommet overens om i New York i september 1950, og endnu et år efter var man ikke nået frem til målet: Vesttysklands deltagelse i Vesteuropas forsvar. Den 10. september 1951 forhandlede de tre udenrigsministre imidlertid igen i Washington, og fjorten dage senere åbnedes der i Schloss Ernick forhandlinger mellem højkommissærerne og Bonnregeringen om spørgsmålet. I øst forstod man også, at der var ved at ske noget definitivt, og atter blev det overladt til folkerepublikken at forsøge at slå det vestlige spil over ende. Betingelserne var ikke de gunstigste. Handelssamkvemmet mellem Øst- og Vesttyskland var kommet ind i en krise på grund af østtyske restriktioner, og fra Berlin havde man atter måttet tage luftbroen i anvendelse. Ikke desto mindre tog Grotewohl den 15. september til orde i folkekammeret for afholdelse af valg til en altysk rigsdag. Alle demokratiske partier skulle deltage, og der skulle ydes garanti for den personlige frihed. Det var betydelige indrømmelser i forhold til forslaget fra 2. december 1950, hvor der var tale om et forfatningsgivende råd, ligeligt udpeget af Øst- og Vesttyskland. Grotewohls forslag fik straks russisk støtte, og det var i det hele taget af en sådan karakter, at det ikke kunne negligeres. I Bonn opstillede Adenauer i 14 punkter de vesttyske betingelser for afholdelse af de foreslåede valg, og Grotewohl svarede med at erklære, at de i det store og hele kunne akcepteres af Østtyskland, men at folkerepublikken på sin side stillede een afgørende betingelse, nemlig at Bonnregeringen afbrød Schloss Ernick-forhandlingerne med højkommissærerne. Et par dage senere udtalte præsident Pieck dog, at man ikke længere insisterede herpå.

Fra vestlig side spillede man nu FN ud og besluttede på generalforsamlingen i Paris at rejse spørgsmålet om gennemførelse af frie tyske valg ved en FN-kommission. Østtyskland tog straks afstand fra tanken, og da generalforsamlingens ad hoc-komite indbød repræsentanter fra de to tyske stater til forhandlinger om forberedelser til altyske valg, nægtede østtyskerne at deltage i drøftelserne, hvorimod en vesttysk delegation førte en række samtaler. Ad hoc-komiteen besluttede derefter på vestmagternes forslag, at en international kommission skulle undersøge mulighederne for afholdelse af valg i hele Tyskland. Østtysklands holdning umuliggjorde imidlertid, at beslutningen kunne blive effektiv, og i stedet fortsatte folkekammeret sine manøvrer overfor Bonnregeringen. Den 10. januar 1952 anmodede man vesttyskerne om at udpege delegerede, der skulle forhandle med folkerepublikkens repræsentanter om altyske valg, men forbundsdagen svarede med at vedtage en lov, hvori man som en af forudsætningerne for et sådant valg fastslog international kontrol. Den vesttyske regering erklærede kort efter i fortsættelse heraf, at den ønskede frie valg afholdt, før en tysk fredstraktat blev underskrevet.

Imens fortsattes bindingen af Vesttyskland til den vestlige verden. Den 11.

januar 1952 ratificerede forbundsdagen Schumanplanen og knyttede derved de vesttyske industriinteresser nøje til de franske og Beneluxlandenes. Socialdemokraterne protesterede – men til ingen nytte. De rejste også modstand mod den indlemmelse i det vestlige forsvarssystem, der syntes omsider at kunne realiseres efter at NATO-landene definitivt var gået ind for Europahæren på rådsmødet i Lissabon. Straks efter åbnedes der i Paris forhandlinger mellem Vesttyskland, Frankrig, Beneluxstaterne og Italien om den vesteuropæiske hær, og den 8. februar 1952 vedtog forbundsdagen med 204 stemmer mod 156 en regeringsresolution om at gå ind i forsvarsfællesskabet på betingelse af ligeberettigelse. Et skridt videre kom man, da Adenauer i slutningen af samme måned tog til London for at forhandle med vestmagternes udenrigsministre om spørgsmålet.

Den russiske note af 10.3.1952: Remilitarisering og neutralisering.

Dermed var tiden inde til nye direkte skridt fra russisk side for at forhindre Vesttysklands remilitarisering og for at finde en for Sovjetunionen mere acceptabel løsning på det tyske spørgsmål end den, der nu syntes at være ved at blive realiseret ensidigt af vestmagterne i forståelse med den vesttyske regering. Den 10. marts 1952 tilstillede Sovjetregeringen vestmagterne en ny note om en tysk fredsslutning. Den var afdæmpet, næsten høflig i sin tone og adskilte sig også i indholdet betydeligt fra tidligere russiske forslag. Kreml fraveg princippet om det afrustede Tyskland, og man tog til orde for oprettelse af en demokratisk tysk enhedsstat efter afholdelse af frie valg over hele riget. Dog betingede man sig Potsdamgrænserne, og det nye Tysklands suverænitet skulle begrænses ved et forbud mod at indgå politiske og militære alliancer. Hensigten var klar: Europahærplanerne skulle torpederes gennem løftet om et samlet, neutralt og væbnet Tyskland. Hellere selvstændige tyske divisioner, som Rusland dog havde mulighed for at forhandle sig til rette med, end tyske soldater i en potentielt fjendtlig vestarmé

Den russiske manøvre formåede dog ikke at kuldkaste vestmagternes politik. Højkommissærerne og Adenauer forhandlede om noten og erklærede derpå, at drøftelserne om Vesttysklands bidrag til det fælles forsvar ville blive fortsat upåvirket af den. Den 25. marts svarede U.S.A. Storbritannien og Frankrig på den russiske note. De hævdede, at F.N.-kommissionen måtte have uhindret adgang til at undersøge mulighederne for frie valg, nægtede at anerkende nogen grænseafgørelse før ved den endelige fredskonference og hævdede, at et samlet Tyskland måtte have fuld frihed til at indgå politisk og militært samarbejde med andre nationer. Også forbundsdagens flertal tilkendegav, at det ønskede at gå videre ad den vej, man var slået ind på, mens den socialdemokratiske opposition kritiserede regeringens politik og vestmagternes svar var meget hårdt.

Der fulgte herefter en yderligere noteudveksling mellem Sovjetunionen og vestmagterne gennem en russisk note af 9. april, et allieret svar af 13. maj og et russisk af 25. maj. De indeholdt dog ikke stort andet end en gentagelse af argumenterne i noterne af 10. marts og 25. marts og kom ikke til at øve indflydelse på vestmagternes politik over for Bonn eller på forbundsregeringens holdning. Forhandlingerne blev nu afsluttet, men i sidste øjeblik begyndte der at

melde sig alvorlige betænkeligheder inden for de franske og britiske socialdemokraters rækker. De erklærede i nøje overensstemmelse med deres tyske partifæller, at de seneste russiske Tysklandsnoter burde tages under nøje overvejelse, og rejste det spørgsmål, om et samlet, neutralt Tyskland ikke var at foretrække for et genoprustet og delt Tyskland. Det engelske arbejderparti følte sig også utryg ved stemningen i Vesttyskland og forlangte nyvalg til forbundsdagen, før der blev taget endelig stilling til vesttysk deltagelse i Vesteuropas forsvar. I Østtyskland truede præsident Pieck med at oprette en regulær østtysk hær, hvis Vesttyskland blev remilitariseret, og som en advarsel fra Kreml kunne det kun tolkes, at en fransk passagermaskine på vej til Berlin blev angrebet og beskadiget af russiske jagere. I Frankrig var meningerne delte, og ikke alene socialister som Jules Moch, men også en socialradikal veteran som Edouard Herriot advarede mod et genoprustet Tyskland.

Bonnaftalerne og Europahærtraktaten 26.–27.5.1952.

Mange andre røster blev føjet hertil, men U.S.A. og Adenauer stod urokkeligt fast og med dem både den britiske og den franske regering. Den 26. maj 1952 underskrev Acheson, Eden, Schuman og Adenauer da i Bonn den såkaldte „Generaltraktat". Forbundsrepublikken opnåede herved fuld suverænitet, men måtte forpligte sig til dels at opretholde en demokratisk styreform, dels at deltage i det europæiske forsvarsfællesskab. Vestmagterne bevarede retten til at stationere væbnede styrker, til at træffe afgørelser om Berlin og til at afgøre alle fællestyske anliggender. Generaltraktaten skulle træde i kraft ved dens ratifikation, og når det europæiske forsvarsfællesskab var en fuldbyrdet kendsgerning.

I overensstemmelse med de aftaler, der var truffet i Bonn under forhandlingerne om „Generaltraktaten", tiltrådte Vesttyskland den følgende dag – den 27. maj – Europahærtraktaten i Paris, og dermed var trods alle vanskeligheder og alle forsøg på at kuldkaste den vesttyske genoprustning forbundsrepublikkens indlemmelse i det vestlige system en kendsgerning. Kun ratifikationerne manglede – men unægtelig også en betydelig sidste hindring, som ikke alene skrev sig fra vesttyske, men fuldt så meget fra franske forhold. Der ville endnu være tid for Kreml og de øvrige modstandere til at knuse værket.

Foranstaltninger i den retning lod ikke vente på sig. Den østtyske regering indførte omgående et fem kilometer dybt ingenmandsland langs grænsen til forbundsrepublikken, og man ventede i almindelighed, at Bonnaftalerne skulle blive signal til en fuldstændig sovjetisering af Østtyskland. Det varede dog noget, selv om den østtyske regering straks påbegyndte en storstilet udvidelse af folkepolitiet, der i løbet af et halvt år bragte dets størrelse op fra 40.000 til 100.000 mand, og imens gik spillet videre på det højeste plan. Uroen i Frankrig over et genoprustet Tyskland kom til udtryk i begyndelsen af juni, da de Gaulle udtalte sig imod en fransk ratificering af E.D.C. traktaten. Også i småstaterne følte man ængstelse. Blandt andre den norske udenrigsminister Lange og den belgiske udenrigsminister van Zeeland tog til orde for en genoptagelse af firemagtsforhandlingerne om Tyskland. Omsider den 10. juli svarede vestmagterne

på den russiske note af 24. maj, men stillede ikke nye forslag. Frie tyske valg under international kontrol var fortsat en hovedbetingelse. Hertil svarede Sovjetunionen med en note den 23. august 1952. Kreml foreslog heri sammenkaldelse af en firemagtskonference til forberedelse af en tysk fredstraktat, til dannelse af en altysk regering og til afholdelse af frie valg i hele Tyskland. Valgene skulle forberedes af en rent tysk kommission, og Moskva afviste således endnu engang vestens krav om international kontrol. Nøjagtigt en måned senere – den 23. september – svarede de vestallierede: Kravet om international undersøgelse af mulighederne for frie altyske valg var absolut, og af de demokratiske valg måtte der fremgå en altysk regering, som kunne deltage i afsluttelsen af en tysk fredstraktat. Et halvt års noteudveksling havde ikke bragt Tysklandsproblemet den mindste smule nærmere en løsning.

Opposition mod aftalerne i Vesttyskland og Frankrig.

Underskrivelsen af Bonn- og Paris-traktaterne af 26. og 27. maj 1952 var imidlertid kun en foreløbig sejr for Adenauer og de allierede regeringer, han samarbejdede med. Aftalerne krævede ratifikation, og her satte oppositionen ind med ødelæggende kraft både i Frankrig og Vesttyskland. Men mest i Frankrig. Kommunister og gaullister gik imod. Socialradikale, folkerepublikanere og socialister var mere eller mindre splittede, og i hvert fald kun få inden for Frankrigs regerende „tredie styrke" begejstret. Samtidig formørkede Saarsituationen det fransk-tyske samarbejde, alle venstreorienterede følte den katolske og reaktionære trusel fra det foreslåede Lille-Europa, og fransk selvhævdelse blev udfordret ved Amerikas formynderagtige tone, når talen var om Fransk Nordafrika. Frankrig var heller ikke tilfreds med omfanget af U.S.A.s hjælp i betragtning af de byrder, forsvaret af Indokina lagde på Frankrig, og i slutningen af 1952 gik problemet da i en hårdknude for fransk politiks vedkommende. Regeringen Pinay faldt og med den blev den franske politiker, der havde ført E.D.C.-linien og udsoningen med Tyskland frem, nemlig Robert Schuman, sat ud af spillet. Allerede ved Réne Mayers regeringsdannelse blev der taget forbehold m. h. t. de indgåede aftaler, og indtil videre har Frankrig ikke været til at formå til at gå videre ad Schuman-linien.

I Vesttyskland var vanskelighederne næsten lige så store. Med møje og besvær fik Adenauer regeringspartierne med, men trods de største anstrengelser både fra forbundskanslerens og fra amerikanernes side fastholdt socialdemokraterne en ubetinget modstand mod Bonnaftalerne. Det betød vel ikke så meget i første omgang. Regeringen havde forbundsdagens flertal bag sig og fik den 6. december dens godkendelse af traktaterne – men på den betingelse, at den endelige anerkendelse først ville finde sted ved tredie behandling i januar måned, efter at forfatningsdomstolen i Karlsruhe var trådt sammen og havde afgivet sin kendelse. Det spørgsmål, den skulle besvare, var, hvorvidt der til ratifikation i henhold til forfatningen krævedes simpelt eller to trediedeles flertal. Var det sidste tilfældet, ville Adenauers stilling være håbløs. Problemet gav anledning til en længere tovtrækning, der var kærkommen for socialdemokraterne. De

spillede med stor dygtighed på de forfatningsmæssige momenter og har derved opnået, at tiden er gået uden nogen endelig ratificering, således at den dag stærkt nærmer sig, hvor der nødvendigvis må afholdes valg i Vesttyskland. Det har hele tiden været den socialdemokratiske partiledelses indstilling, at afgørelsen med hensyn til indlemmelsen i det vestlige forsvarssystem og dermed – efter partiets mening – en udskydning på ubestemt tid af Tysklands samling først burde finde sted efter nye valg. Regeringen har forstået den store fare, der lurer ved en sådan fremgangsmåde og har afvist den. Men takket være de konstitutionelle tvivlspørgsmål og Frankrigs holdning har socialdemokraterne formået at trække sagen i langdrag, og meget tyder på, at de vil kunne gennemføre deres politik. Først afslog forfatningsdomstolen i Karlsruhe at tage stilling til sagen, før traktaterne var ført gennem både forbundsdagen og forbundsrådet. Forbundsdagen billigede derpå den 19. marts 1953 både Bonn-overenskomsten og E.D.C.-traktaten, men den 24. april nægtede forbundsrådet med 20 stemmer mod 18 at ratificere aftalerne under henvisning til, at der var rejst tvivl om rådets kompetence til at beskæftige sig med dele af de pågældende traktater. Bag den formelle konstitutionelle indvending lå den kendsgerning, at koalitionsregeringen i Württemberg-Baden af frie demokrater, socialdemokrater og den altyske blok var truet af sprængning på spørgsmålet. Den 15. maj ændrede forbundsrådet dog sin afgørelse til regeringens fordel, men da havde socialdemokraterne på ny spillet forfatningsdomstolen ud og opnået at trække sagen yderligere ud, så det blev stedse vanskeligere for regeringspartierne at nå målet, før hele politikken forelægges vælgerne til dom.

Mens denne hårde kamp fandt sted mellem Adenauer og Ollenhauer, der efter Kurt Schumachers død i 1952 var blevet formand for det vesttyske socialdemokrati, arbejdede forbundskansleren på at styrke båndene til vestmagterne. Han erklærede i taler, at Frankrig ikke havde den fjerneste grund til at ængstes for at ratificere E.D.C.-traktaten. Franskmændene ville ikke blive inddraget i nogen krig mod russerne for genoprettelse af de tyske grænser i øst. Vesttysklands planlagte 12 divisioner – måske med andre 12 i reserve – kunne aldrig udgøre nogen trusel, og Paris måtte erindre, at det stadig var forbudt tyskerne at beskæftige sig med fremstilling af svært krigsmateriel, flyvemaskiner og atombomber. Adenauer afviste også som ganske absurd den tanke, at Vesttyskland kunne formodes at ville anvende sin styrke og ombejlede position til en studehandel med russerne – til et nyt Rapallo, der kunne give det rigets enhed og områderne øst for Oder-Neisse. Europatanken var den bærende for Bonn, hævdede kansleren, og den eneste, hvorpå Vesteuropa kunne basere sin fremtid.

Adenauers udtalelser var sikkert oprigtige, men franskmændene formåede ikke at lukke øjnene for den kendsgerning, at der i hans koalitionsregering findes politikere og partier, der er langt mere tyskere end europæere, og at der i Adenauers omgivelser optræder generaler, der kun ser de 12 divisioner som en svag begyndelse til en ny tysk krigsmagt, og erhvervsfolk som har et åbent blik for de muligheder, der findes for tysk næringsliv på de østlige markeder – i Østeuropa, i Sovjetunionen selv og i Kina. At skulle stole på tyske ord er et næsten umenneskeligt krav til franskmænd.

Desuden foruroliges franske politikere og fransk opinion af det hjertelige

forhold, der er opstået mellem Bonn og Washington, især efter at John Foster Dulles har overtaget ledelsen af amerikansk udenrigspolitik. Da den nye Secretary of State kort efter præsidentskiftet besøgte Europa, lagde han ikke skjul på, at han anså Bonn for en mere pålidelig og værdifuld partner end det evindeligt kævlende og ubeslutsomme Paris, og da Adenauer i april besøgte Washington, blev han stærkt hyldet og kunne vende hjem med adskillige gevinster – bl. a. en fornyelse af den tysk-amerikanske handels- og venskabs-overenskomst af 1923. Det understregede, at Vesttyskland er godt på vej til at blive U.S.A.s stærkeste kort i det europæiske spil, og at Bonn er på hastig march mod en politisk stormagtsstilling ved siden af den økonomiske, den allerede har sikret sig.

Den russiske kursændring 1953 og den østtyske opstand.

Men Adenauer har endnu ikke taget stikket hjem. Til de vanskeligheder, socialdemokraterne og franskmændene kunne stille an med, kom overrumplingen ved omlægningen af den russiske udenrigspolitik efter Stalins død. Forbundskansleren havde i udviklingen i Østtyskland et af sine bedste argumenter – selv om man vel ikke kunne se bort fra, at mange af begivenhederne i folkerepublikken havde den vesttyske politik som forudsætning. Bonnaftalerne var blevet fulgt af en skarpere kurs i Østtyskland, af øget afspærring fra vesten, af en forceret opbygning af folkepolitiet og af økonomiske og kulturpolitiske foranstaltninger, der pegede mod fuldstændig sovjetisering som i de østeuropæiske folkedemokratier. Alt dette bidrog til at fjerne Øst- og Vesttyskland mere og mere fra hinanden trods alt, hvad der fra begge sider blev sagt til fordel for et samlet Tyskland. Men det stod også klart, at det knagede fælt i folkerepublikken. Udrensninger tog fart inden for selve kommunistpartiet, levestandarden dalede ildevarslende som følge af dårlig høst og afspærringer fra Vesttyskland, og dette og meget andet førte til at flygtningestrømmen til Vestberlin og Vesttyskland i de første måneder af 1953 slog alle rekorder.

Måske som følge af denne ganske uholdbare situation, måske i konsekvens af Kremls ændrede storpolitiske signaler blev kursen i Østtyskland i begyndelsen af juni 1953 lagt om. Semjonov blev udnævnt til russisk højkommissær og en lang række lempelser blev indført. Det er uklart om hensigten hermed blot var at råde bod på fejlgrebene i selve Østtyskland, eller om de skyldtes en erkendelse af, at den gamle kurs måtte fraviges, hvis Sovjetunionen for alvor ville gå i brechen for et samlet og neutralt Tyskland og således endnu engang forsøge at spænde ben for Vesttysklands indlemmelse i det vestlige militærsystem. Men under alle omstændigheder skete der noget, som hverken russerne eller de østtyske myndigheder havde regnet med. Østberlins befolkning rejste sig den 17. juni til en demonstration, der antog karakter af en opstand, og som bredte sig over hele folkerepublikken. Den blev ganske vist kvalt af russiske tanks og østtysk folkepoliti, men turde alligevel have været en så magtfuld tilkendegivelse, at den ikke kan siddes overhørig hverken i øst eller vest.

Sammen med den vellykkede socialdemokratiske obstruktion mod Adenauers

udenrigspolitik og den eftertænksomhed, der er kommet til udtryk både i Paris og London med hensyn til den storpolitiske situation, og som Churchills forslag om Bermudamødet er udtryk for, peger folkerejsningen i Østtyskland i retning af, at Bonnaftalerne meget let kan komme til at lide skibbrud. En firemagtsforhandling er en nærliggende mulighed, og endnu mere sandsynligt er det, at det forestående vesttyske valg vil medføre en indrepolitisk situation, der gør det vanskeligt for Adenauer at fortsætte ad den bane, han er slået ind på. Han har vanskeligt ved at argumentere for – i hvert fald på en måde så han ikke foruroliger Frankrig – at den vesttyske remilitarisering vil føre til Tysklands samling og til generhvervelse af områderne øst for Oder-Neisse. Disse to mål står nu engang helt i forgrunden i tysk politik. Afgørelsen ligger hos Kreml, som ønsker et samlet, neutralt Tyskland frem for et delt rige, hvis mest værdifulde del vil være knyttet til vestmagterne, og udgøre et soldaterreservoir og arsenal for disse. Prisen herfor synes at være opgivelsen af Oder-Neisse-grænsen og altså en krænkelse af Polens interesser. Men i så fald vil det ikke være første gang i historien, at tyskere og russere finder hinanden på polakkernes bekostning.

30.6.53.